MIRJANA MATIJEVIĆ-SOKOL

STAROHRVATSKI SOLIN U KRONICI TOME ARHIĐAKONA

Poseban otisak

VJESNIK ZA ARHEOLOGIJU I HISTORIJU DALMATINSKU

Svezak

85

SPLIT — 1992

22297

Mirjana MATIJEVIĆ SOKOL

STAROHRVATSKI SOLIN U KRONICI TOME ARHIĐAKONA

DAS ALTKROATISCHE SOLIN IN DER CHRONIK THOMAS ARCHIDIACONUS'

UDC: 930.22 (497.5 Solin)
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 14. 04. 1993.
Odobreno: 5. 07. 1993.

Mirjana Matijević Sokol
HR, 41000 ZAGREB
Trg J.J. Strossmayera 2
Zavod za povijesne
znanosti IC HAZU

U radu se analizira odjeljak o solinskim crkvama sv. Stjepana i sv. Marije na Otoku iz 16. poglavlja Kronike splitskog arhiđakona Tome. Uspostavlja se veza s tzv. Zvonimirovom darovnicom za Bosiljinu od 16. travnja 1078. godine. Diplomatičkom analizom isprave kao i analizom Tomina teksta dolazi se do pretpostavke o postojanju isprave koju je kralj Zvonimir izdao splitskoj crkvi odnosno njezinu nadbiskupu Lovri potvrđujući istoj prava vlasnička dobivena već od njegovih prethodnika nad solinskim crkvama sv. Stjepana i sv. Marije na Otoku.

Kronika splitskog arhiđakona Tome[1], nastala u 13. stoljeću neiscrpno je vrelo podataka za najraniju hrvatsku povijest. Makar je to programatsko djelo napisano s ciljem opravdanja i rasvijetljivanja povijesti splitske nadbiskupije, ono ima i autobiografske crte arhiđakona Tome. Toma je bio izuzetno obrazovan čovjek svoga doba, angažiran u gradskoj komunalnoj upravi i crkvenoj hijerarhijskoj organizaciji. Iz tog njegovog interesa nastaje ovakvo djelo koje nadilazi kronike srednjeg vijeka i ima sve osnove ozbiljnog historiografskog pristupa.

Znajući da je Tomina namjera bila pisati o crkvenoj povijesti a imajući u vidu službe koje je obnašao moramo uzeti u obzir da je birao činjenice koje se uklapaju u njegovo viđenje problema. Sve to nije smetalo povjesničarima da eksploatiraju te činjenice i da se Tomom služe u rasvjetljavanju najranijih stoljeća prisutnosti Hrvata na ovim našim prostorima.

O starohrvatskom Solinu u Tominoj Kronici nema mnogo podataka, ali je šesnaesto poglavlje[2] gdje se spominje Solin sasvim sigurno najcitiranije mjesto iz povijesnih vrela.

Naime, u tom poglavlju "De promotione Laurentii archiepiscopi" je odjeljak koji je za najraniju hrvatsku povijest od neprocjenjive važnosti, a glasi:

[1] Thomas Archidiaconus, Historia Saloniana, digessit F. Rački, Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium (MSHSM) XXVI, Scriptores (SS) III, Zagreb 1894. (Dalje: Thomas)

[2] THOMAS, str. 47-56.

"His temporibus celebrata fuit sinodus in ciuitate nonensi sub Iohanne cardinali apostolica sedis legato. Ubi proclamationem facier te Laurentio archiepiscopo illustries uir Demetrius, cognomento Suinimir, rex Chroatorum, restituit ecclesiae sancti Domnii ecclesiae sancti Stephani et sancte Marie in Salona cum omnibus earum bonis. Has siquidem ecclesias edificauit et dotauit quedam Helena regina, donans eas Spalatine sedi iure perpetuo possidendas. Que ob reurentiam regalium sepulchorum concesse fuerant quibusdam regualribus ad tempus, qui assidue in eis officiorum ministeria exercebant. Ibi namque magnificus uir Cresimirus rex, in atrio uidelicet basilica sancti Stephani, tumulatus est cum pluribus aliis regibus et reginis".[3]

Poznavajući Tomin pristup korištenju povijesnih izvora,[4] moramo se upitati otkuda su ovi, naprijed iznijeti podaci njemu bili poznati jer su arheološka istraživanja samo u pojedinim elementima potvrdila neke od tih činjenica.[5] Ako i pođemo od pretpotavke da je Toma mogao vidjeti "in situ" epitaf kraljice Jelene na Otoku u Solinu, ipak je mnoge činjenice Toma crpio iz nekog drugog izvora.

Uočili smo da početak citiranog odjeljka podsjeća na regest isprave. Nalazimo elemente diplomatičke formule datacije te kratkog sadržaja samog pravnog čina kojim se kaže tko je (kralj Zvonimir) kome (crkvi svetog Dujma tj. splitskoj nadbiskupiji) i zašto (na tužbu i zahtjev nadbiskupa Lovre) vratio crkve sv. Stjepana i sv. Marije u Solinu. Slijedeća rečenica govori o historijatu objekta koji se vraća i tu se spominje da je kraljica Jelena te crkve izgradila i predala ih splitskoj crkvi da ih zauvijek posjeduje. Toma piše da su te crkve bile ustupljene nekom samostanu da u njima redovnici obavljaju obrede, a da se u atriju crkve sv. Stjepana nalazi grob kralja Krešimira kao i grobovi mnogih drugih kraljeva i kraljica. Podaci iz drugog dijela odjeljka kompatibilni su činjenicama poznatim s epitafa kraljice Jelene, te je ovo jedan uspješan slučaj korespondiranja različitih povijesnih spomenika. Međutim i dalje ostaje otvoreno pitanje izvora podataka o vraćanju crkava.

Vremensko i zemljopisno određenje kao element diplomatičke formule *datacije*[6] u Tominom tekstu je indirektno navedeno. Toma kaže da je u to vrijeme održan sinod-sabor u Ninu pod papinim poslanikom kardinalom Ivanom. Vremenski izričaj je sasvim neoredređen *(his temporibus)*, ali se može vezati uz prethodno opisane događaje tj. u širem smislu za vrijeme Lovre na splitskoj nadbiskupskoj stolici i kraljeva Stjepana, Krešimira i Zvonimira, a neposredno na jedan drugi pravni čin kojega Toma spominje odnosno osnivanje ženskog benediktinskog samostana u Splitu. O tom važnom događaju sačuvana je i fundaciona isprava kojom se poslužio i Toma prepričao je u obliku regesta.[7] U nadnoj rečenici citiranog odjeljka Toma kaže da je ondje tj. na tom ninskom saboru splitski nadbiskup Lovro napravio *"proclamationem"*, te da je tada "sjajni muž" Demetrije, po nadimku Zvonimir, kralj Hrvata vratio *(restituit)* crkvi svetoga Dujma crkve svetoga Stjepana i svete Marije sa svim njihovim dobrima". Jasno je da je nadbiskup Lovro iskoristio ninski sabor da riješi jedno sporno vlasničko pitanje. Pozornost privlači izraz *"proclamatio"* jest *"querela iuridica, actio qua quis rem ablatam repetit"*, što znači da je to postupak tužbe kojom se zahtjeva povrat neke otuđene stvari. Kada se radi o otuđenju imovine koja je pripadala crkvi, postupak se rješava na crkvenim saborima i takva se tužba naziva *"proclamatio synodalis"*.[8]

³ THOMAS, sr. 55.

⁴ Usporedi: L. KATIĆ, Vjerodostojnost Tome Arcidakona i posljednji dani Solina, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku (VAHD), LIII, 1950-51, Split 1952, str. 99; M. MATIJEVIĆ SOKOL, Toma arhiđakon i crkvena organizacija u Saloni, Zbornik Zavoda za povijesne znanosti IC JAZU, vol. 15, Zagreb 1988, str. 11-26; R. KATIČIĆ, Vetustiores ecclesiae Spalatensis memoriae, Starohrvatska prosvjeta, ser. III, sv. 17, Split 1988, str. 17-51.

⁵ Literatura o sarkofagu kraljice Jelene i epitafu na njemu je obilna. Vidi: S. GUNJAČA-D. JELOVINA, Starohrvatska baština, Zagreb 1976, str. 101.

⁶ J. STIPIŠIĆ, Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi, Zagreb 1985, str. 153.

⁷ THOMAS, str. 54-55; J. STIPIŠIĆ-M. Šamšalović, Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, vol. I, Zagreb 1967, str. 109-112. (Dalje: CD I).

Očito je da je sve te podatke Toma morao izvući iz nekog dokumenta koji je svjedočanstvo jednoga pravnog čina, a to samo može biti isprava-diploma. Naime, isprava-diploma jest pisani dokument o činu pravne naravi sastavljen u propisanom obliku sa ciljem jamčenja vjerodostojnosti.[9] Sudionici su osoba koja vrši pravnu radnju *(auctor, concessor)* i osoba kojoj je namijenjen pravni čin *(destinatarius)*. Auctor je u javnim ispravama najčešće vladar.[10] Njegovo je sudioništvo izraženo diplomatičkom formulom *intitulacije*.[11] U Tominu tekstu to je izrečeno ovim riječima "Demetrius, cognomento Suinimir, rex Chroatorum", dok bi atribucije "illustris uir" moglo biti plod Tomine ocjene. Destinatar je u ispravi naveden u formuli *inskripcije*,[12] a što u citiranom odjeljku možemo prepoznati u riječima "ecclesiae sancti Domnii", uobičajenom terminu za oznaku splitske nadbiskupije. Kao objekt pravnog čina su već spomenute crkve i sva njihova dobra. Dio rečenice koji glasi "restituit... ecclesias sancti Stephani et sancte Marie in Salona cum omnibus eorum bonis" jest diplomatička formula *dispozicije* koja je s ozbirom na pravni čin najvažniji dio isprave jer sadrži materijalni ili moralni objekt koji se daje destinatoru.[13] U ispravama koje su svjedočanstvo darivanja posjeda dispozicija često sadrži i tzv. formulu *pertinencije*, koja uz glavni objekt darovanja nabraja sve što mu još pripada, pa je *posebna* kad navodi određene prinadležnosti (polja, livade, kuće i slično) ili *opća* npr. "cum omnibus utilitatibus et partinentiis".[14] Tomi se u tekstu potkrada čak i ta formula u riječima "cum omnibus earum bonis". Toma navodi i historijat crkava sv. Stjepana i sv. Marije koje je splitskoj crkvi darovala kraljica Jelena da ih posjeduje "vječnim pravom" (iure perpetuo possidendas). Ovo upućuje na mogući prethodni pravni čin odnosno darovanje kraljice Jelene, kao i postojanje svjedočanstva o tome tj. još jedne isprave. Međutim, Toma Arhiđakon nije morao tu ispravu nužno poznavati, jer u *naraciji*, diplomatičkoj formuli koja je sastavni dio *teksta ili korpusa* i koja prethodi dispoziciji[15] obično se navode okolnosti

⁸ CAROLUS DU FRESNE DU CANGE, Glossarium mediae et infimae latinitatis, editio nova, tomus sextus, Niort 1883, str. 518.

⁹ J. STIPIŠIĆ, Nav. dj., str. 141.

¹⁰ Isto, str. 158.

¹¹ Isto, str. 150.

¹² Isto, str. 150.

¹³ Isto, str. 151.

¹⁴ Isto, str. 151.

¹⁵ Isto, str. 151-152.

koje prethode pravnom činu te dokumentacija o tome. Taj dio isprave često puta donosi vrlo zanimljive povijesne podatke. Završni dio citiranog i analiziranog odjeljka, kao što smo naprijed iznijeli, može ukazivati na pretpostavku da je Toma do podataka tu navedenih došao "in situ" tj. videći Jelenin epitaf.

Na pomisao da se Toma Arhiđakon služio diplomatičkim izvorima došli smo čitajući njegovu Kroniku. Naime, sam Toma navodi u istom šesnaestom poglavlju koje govori o nadbiskupu Lovri da je Lovro bio vrlo poštovan od hrvatskih kraljeva te da je crkvi sv. Dujma pribavio mnoga sela i posjede praveći isprave-privilegije kako o novim tako i o starim darovanjima.[16]

Već je F. Rački u izdanju Tomine Kronike uputio na nekoliko isprava koje se odnose na darovanje splitskoj nadbiskupji a izdao ih je kralj Zvonimir. U hrvatskoj historiografiji rečena skupina isprava bila je na vrlo različiti način valorizirana. Jedni su ih držali falsifikatima, drugi prerađevinama, a neki i vjerodostojnim izvorima.[17] Ipak, ističemo da su svi povjesničari najranije hrvatske povijesti koristili podatke iz tih isprava smatrajući da su one morale biti rađene po nekom vjerodostojnom predlošku i u slučaju da su falsifikati ili prerađevine. I mi smo pošli od pretpostavke da su Zvonimirove darovnice prerađevine s realnom podlogom, a u tome nam je Toma Arhiđakon dosta pripomogao.

Pristupajući analizi Zvonimirovih darovnica interes nam se zbog nekih elemenata zaustavio na ispravi datiranoj 16. travnja 1078. godine kojom kralj Zvonimir *ponovo poklanja* odnosno potvrđuje splitskoj nadbiskupiji brojna sela, zemlje, pašnjake koje su joj već prije poklonili njegovi prethodnici.[18] Ta je isprava u literaturi često bila predmetom rasprava uz prevladavajuće osnovno mišljenje da se radi o falsifikatu.[19] Naime, isprava je sačuvana na djelomično oštećenoj pergameni, pisana je goticom 14. stoljeća i nalazi se u Arhivu kaptola u Splitu, a jedan njezin prijepis nalazi se i u trećem svesku isprava koje je dao prepisati nadbiskup Sforza Ponzoni pod nazivom "Donationes principum". Spomenutu ispravu, koja je poslužila Splićanima kao dokazni materijal u Veneciji u sporu oko pašnjaka u Bosiljini, poznavao je Ivan Lučić - Lucius. Baveći se spomenutim sporom, Lucić se osvrnuo na taj "glavni" dokaz, odbacivši ga, smatrajući rečenu darovnicu krivotvorinom. Argument za takav Lucićev stav jest to što se ta isprava sasvim razlikuje od drugih isprava koje se pripisuju kralju Zvonimiru a darovnice različitih posjeda splitskoj crkvi zabilježene su u registru "svih privilegija što su ih splitskoj crkvi i nadbiskupiji dali hrvatski knezovi i kraljevi kao i kraljevi Ugarske i pape, a učinjen je 1338. godine.[20] Lucić je ipak tu ispravu analizirao s aspekta vjerodostojnosti s obzirom na darovanje i prava ispaše na Bosiljini. Nije proveo diplomatičku analizu nego ju je površnom primjedbom da se "sasvim različitim stilom i obiljem riječi posve razlikuje od riječi navedenih Zvonimirovih privilegija im spomenutog registra"[21] isključio iz daljeg razmatranja. S tom Lucićevom primjedbom i mi se slažemo, ali samo ako se isprava valorizira kao vjerodostojno svjedočanstvo o pravu ispaše na Bosiljini. Dublja analiza upućuje na vezu između podataka iz te isprave i naprijed citiranog i analiziranog odjeljka Tomine Kronike, a tiče se ponovnog darovanja solinskih crkava sv. Stjepana i sv. Marije splitskoj crkvi. Naime, u toj se ispravi kao objekt darovanja osim Bosiljine spominju još mnoga polja, naselja, crkve, a među njima i crkve solinske: sv. Mojsije, sv. Stjepan, sv. Marija. To nas navodi da pokušamo tu ispravu diplomatički analizirati.

[16] THOMAS, str. 47.

[17] N. KLAIĆ, Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku, Zagreb 1971, str. 390-391; M. MATIJEVIĆ-SOKOL, Kralj Zvonimir u diplomatičkim izvorima (u tisku, predavanja održano na znanstvenom skupu "Zvonimir, kralj hrvatski" u Zagrebu 1989. godine).

[18] CD I, str. 160-162.

[19] Isto, str. 160; N. KLAIĆ, Nav. dj., str. 390.

[20] I. LUCIĆ, Povijesna svjedočanstva o Trogiru I, (preveo: J. Stipišić), Split 1979, str. 507.

[21] Isto.

Isprava započinje verbalnom *invokacijom* (In nomine sancte et indiuidue trinitatis). Zatim slijedi formula datacije sa samo izrečenim vremenskim, a ne i zemljopisnim datumom. *Intitulacija* (Ego siquidem Suinimir, Chroatorum atque Damatinorum rex) kao završni dio *protokola* spaja se s početnim dijelom teksta ili korpusa isprave odnosno *naracijom* koja sadrži vrlo izražene elemente *peticije* kao i samog *destinatara* (ecclesie gloriossissimorum martirum Dompnii, Anestagii. U naraciji s peticijom se navodi daje podnesen zahtjev nadbiskupa Lovre kao i mnogih drugih građana Splita koji su uložili tužbu (grauem querelam), da Kralj Zvonimir vrati otuđena imanja, odnosno da potvrdi stare darovnice svojih prethodnika. Navedeni su vrlo brojni objekti darovanja. U popisu crkava su već spomenute solinske crkve. Prva je spomenuta crkva sv. Mojsija, zatim sv. Stjepana, pa sv. Marije. Makar je isprava oštećena na tom mjestu i ima samo dva početna slova (Ma...) Rački ih razrješava u *Marie,* dok Stipišić i Šamšalovi ostavljaju otvoreno napominjući da tu "ima još više mjesta".[22] Potporu za razrješenje "Ma" u "Marie" imamo kod Lucića koji to ili sam razrješuje ili ima drugačiji predložak, a Stipišić-Šamšalovićevu primjedbu da ima još mjesta obzirom na uobičajeni način topografskog određenja crkava u istoj ispravi kao i zbog očite činjenice da se radi o solinskim crkvama razrješit ćemo "in Salona". *Dispozicija* kojom se zaključuje pravni čin glasi "quas quidem villas ... ego confirmaui et confirmo tibi predicto archieiscopo tuisque successoribus et ecclesiae prenotate ac nous donatione concedo imporpetuum".[23] Formulom *perpetuitatis* (imperpetuum), inače uobičajenom u ispravama tipa darovnica, učvršćuje se pravni čin.

Međutim, pored objekata darovanja kao što su sela, pašnjaci, polja, crkve postoji i očiti umetak o pravima ispaše na Bosiljini koji sasvim odudara od cjeline. Taj dio isprave doista vrvi obiljem riječi što svakom diplomatičaru mora pasti u oči i izazvati sumnju. Utoliko su ispravne ranije spomenute Lucićeve riječi. Nakon toga slijedi *sankcija,* duhovna i vremenska te dvije formule *koroboracije.* Jedna je izražena sa "acta sunt" i imenima svjedoka, a druga navodi da je isprava osnažena i pečatom.[24]

Mada je ova isprava samo površno diplomatički analizirana i sama po sebi zaslužuje dublju analizu, što će biti na drugom mjestu provedeno i publicirano, ipak je evidentna veza između nje i naprijed citiranog odjeljka iz Tomine Kronike.

[22] CD I, str. 161.

[23] Isto, str. 160.

[24] Isto, str. 161.

Osvrnut ćemo se na dataciju u ispravi i Tominu tekstu. Kod Tome nije egzaktno naveden vremenski datum, ali jest mjesto pravnog čina - grad Nin. U ispravi je vremenski datum točno i precizno zabilježen, ali ne i mjesto. Barem ne na prvi pogled. Posredno ipak jest. Naime, treba obratiti pozornost na popis svjedoka koji ispravi jamče vjerodostojnost. Svjedoci su hrvatski biskup Grgur, opat samostana sv. Bartula u Ninu, Ivan, Adam ninski župan, Strezinja bribirski župan, Desimir krbavski župan, Dominik zadarski svećenik te Stjepan kapelan sv. Nikole. Ni u jednoj drugoj Zvonimirovoj ispravi ne nalazimo ovakav popis svjedoka. Upada u oči zemljopisna blizina rezidencije nazočnih svjedoka: Nin, Zadar, Bribir, Krbava. Čini se kao da se zbog toga njihova prisutnost na crkvenom saboru u Ninu podrazumijeva. U nekoj mogućoj ispravi izdanoj od Zvonimira tom zgodom moglo je biti navedeno i mjesto pravnog čina i izdavanja isprave kao dio formule datacije, ali je zbog kasnijih prerada i dopuna moglo biti svjesno ili nesvjesno izostavljeno. Međutim popis svjedoka posredno govori o mjestu te upućuje na moguću vezu Tomina teksta i predloška-isprava na osnovu koje nastaje kasnije tzv. Zvonimirova darovnica za Bosiljinu.

Tomina erudicija ostavila je očigledan trag o tome da je pravni čin restitucije crkva na saboru obavljen po svim pravilima značenja riječi "proclamatio". U analiziranoj Zvonimirovoj darovnici nalazimo potpunu potvrdu Tominih riječi. Naime, u naraciji isprave u formuli peticije navodi se tužba (grauem querelam) koju su podnijeli kralju Zvonimiru nadbiskup Lovro i splitski plemići. Izraz "querele" Toma Arhiđakon preveo je na egzaktni pravni jezik. Kada se tužba za povrat crkvenih posjeda podnosi na crkvenom saboru stručno se naziva, kako smo naprijed vidjeli, "proclamatio" s atributom "synodalis" što Toma posredno izriče spominjući da je taj čin obavljen na crkvenom saboru.

Iz naprijed izloženog više je nego očito korespondiranje dvaju povijesnih vrela. Time Tomina Kronika dobiva na vjerodostojnosti, a Zvonimirova darovnica očekuje novi pristup diplomatičara.

Iz Tomina teksta čini se mogućim da je postojala i darovnica kraljice Jelene. Međutim, ipak nemamo dovoljno diplomatičkih argumenata da ju je Toma mogao poznavati. Na darovnicu kraljice Jelene mogla se pozivati naracija Zvonimirove darovnice, što je uobičajeni način u takvim ispravama, a Toma je mogao podatak naći i u nekom kartularu.

Isto tako i samu Zvonimirovu darovnicu Toma Arhiđakon nije nužno morao imati u rukama. I ona je mogla biti unesak u kartular koji nama danas nije poznat. Na tu nas pomisao upućuje postojanje unesaka Zvonimirovih darovnica u kartular samostana sv. Marije u Zadru.[25] To se odnosi na isprave o ponovnom darovanju odnosno potvrđivanju posjeda u Točinji te svih sloboština samostanu sv. Marije. Jedno i drugo je rečenom samostanu već prije dodijelio kralj Krešimir. Razlika između unesaka u kartular i sažetka pretpostavljene isprave jest u tome što je unesak u kartular pisan u prvom licu kao i integralna isprava, a Toma dokument prepričava u trećem licu u obliku regesta u kojemu su navedeni svi relevantni diplomatički podaci. Dakako, i jedan i drugi oblik pretpostavljaju postojanje potpune isprave sa svim uobičajenim formulama.

[25] CD I, str. 167, 186-187; V. NOVAK, Zadarski kartular samostana sv. Marije, Zagreb 1959, sr. 248.

U citiranoj tzv. Zvonimirovoj darovnici za Bosiljinu kao jezgro prepoznajemo ispravu za ponovno darovanje solinskih crkava na Otoku koju je izdao kralj Zvonimir u Ninu prigodom održavanja crkvenog sabora. Darovnica za Bosiljinu u obliku u kojemu sada postoji po našem sudu jest *prerađena*, pa i *falsificirana u dijelu u kojemu se odnosi na posjede i prava u Bosiljini* kojih se splitska crkva htjela domoći pomoću ovakvog dokaznog materijala. Kao takva nastala je 1338. godine, kao što smo naprijed naveli,[26] pa je Toma, koji je živio gotovo jedno stoljeće ranije, nije mogao poznavati, ali je očito poznavao izvornik. Za preradu je morala imati vjerodostojan dokument i taj bi, po našoj prosudbi, bio upravo Zvonimirova darovnica za spomenute solinske crkve iz kojih je i Toma crpio podatke.

Smatramo potrebitim naglasiti još jedan element koji proizlazi iz ove analize, a to je Tomino spominjanje crkvenog sabora u Ninu. Do sada je, naime, Toma bio jedini izvor za njega i hrvatska historiografija nije ga smatrala previše vjerodostojnim. Ovim rekonstruiranim dokumentom - Zvonimirovom darovnicom za solinske crkve, dobivamo drugo vjerodostojno vrelo za to. Hrvatskoj povijesnoj znanosti tek predstoji njegova ozbiljna valorizacija s početnim pitanjem zašto je i u koju svrhu sabor uopće održan i kakvi su mu bili zaključci. Važnost ranijih crkvenih sabora u hrvatskoj državi nije potrebno naglašavati.

Držimo da je tzv. Zvonimirovu darovnicu za Bosiljinu potrebno podvrći strogoj i isrcpnoj diplomatičkoj analizi te razlučiti pojedine slojeve prerade, kojih je bilo više. Čini se, barem tri. *Opća formula pertinencije* poznata iz Tomina teksta "cum omnibus earum boni" zgodno je mogla poslužiti da se zamijeni *posebnom* odnosno da se pojedinačno navedu prinadleštva tj. posjedi stvarno posjedovani ili samo željeni.

Ovim nam je prilogom bila namjera, ne rehabilitirati Zvonimirovu ispravu, nego upozoriti na druge mogućnosti pristupa najranijem diplomatičkom spomeničkom blagu. Smatramo da je ovim ukazano i na nužno drugačiji način čitanja Tome Arhiđakona. Toma se školovao u Bologni gdje je stekao i pravničko obrazovanje. To je evidentno, jer je u Splitu obavljao notarsku službu[27] koja je podrazumijevala vladanje diplomatikom. Takvo znanje Tomi je omogućavalo da svaki pravni čin zabilježi na ispravan način, kako u integralnoj samostalnoj ispravi tako i u formi sažetka.

Ova spoznaja upućuje na oprez kod prevođenja i razumijevanja Tomina teksta. Stoga, kada se riječ "proclamatio" prevede kao "proglašenje"[28] ostaje "visiti" izvan konteksta, ali ako se prepozna kao pravni izraz, tekst dobiva potpun i jasan smisao.

[26] I. LUCIĆ, Nav. dj., str. 507

[27] J. STIPIŠIĆ, Razvoj splitske notarske kancelarije, Zbornik historijskog instituta JAZU, vol. I, Zagreb 1954, 119.

[28] TOMA ARHIĐAKON, Kronika, (preveo: V. RISMONDO), Split 1977, str. 54.

DAS ALTKROATISCHE SOLIN IN DER CHRONIK THOMAS ARCHIDIACONUS'

(Zusammenfassung)

Das altkroatische Solin wird in Thomas' Chronik im 16. Kapitel erwähnt, wo davon berichtet wird, daß der kroatische König Zvonimir die Soliner Kirchen St. Stephan und St. Marien in Otok der Spliter Kirche bzw. deren Erzbischof Lovre erneut zur Schenkung macht. Aus dem angeführten Abschnitt geht eindeutig hervor, daß Thomas die Angaben, die er anführt, aus einer diplomatischen Quelle oder Urkunde hat.

Eine Analyse der sog. Schenkungsurkunde Zvonimirs an Bosiljina vom 16. April 1078 führt zu der Erkenntnis, daß ihr Kernstück möglicherweise Zvonimirs Schenkungsurkunde über die Kirchen St. Stephan und St. Marien in Solin ist, die, da sie beglaubigt war, als Grundlage für eine Umarbeitung bzw. für die Fälschung des Eigentumsrechts auf einige Besitztümer von Seiten der Spliter Kirche gedient hat. Diese Ausgangsurkunde hat Thomas Archidiaconus vermutlich gekannt, entweder in integraler Form oder als Eintragung ins Kartular.

Thomas' Text und die Urkunde für Bosiljina stimmen in allen wesentlichen diplomatischen Formeln überein, und die Urkunde für Bosiljina weist selbst auf die Möglichkeit einer mehrmaligen Bearbeitung hin.

Die vorliegende Arbeit stellt einen neuen Ansatz in der Bewertung selbst der allerfrühesten diplomatischen Quellen sowie im Lesen von Thomas' Chronik dar.

(Aus dem Kroatischen von Anna Margarete Mikić)